

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Axel Aurell

Efterlevandeskyddet för sambor

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Marie Göransson

Termin: HT 2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsning	7
1.3 Metod och material	8
1.4 Forskningsläge	8
1.5 Disposition	8
2 ARVSRÄTTEN	10
2.1 Inledning	10
2.2 Den legala arvsordningen	10
2.3 Testamente	11
2.3.1 Laglotten	12
2.4 Makars arvsrätt	12
2.5 Sambors arvsrätt	13
2.5.1 Motivering till varför sambor inte har arvsrätt	14
3 ATT VARA SAMBO	16
3.1 Inledning	16
3.2 Sambodefinitionen	16
3.3 Samboförhållandets ingång och upplösning	17
4 EFTERLEVANDESKYDDET	19
4.1 Inledning	19
4.2 Begränsat efterlevandeskydd genom sambolagen	19
4.2.1 Bodelning	19
4.2.1.1 Vad utgör samboegendom?	22
4.2.1.2 SamboL 18 § 2 st. - ”Lilla basbeloppsregeln”	23
4.2.1.3 Rätt att överta bostad i vissa fall	24

4.3	Komplement till sambolagen – vad kan sambor göra själva?	26
4.3.1	Testamente	26
4.3.2	Avtal	27
4.3.3	Försäkringar – Sambo som förmånstagare	28
5	ANALYS	30
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	35

Summary

About one third of all couples in Sweden today are cohabitants and therefore subject to the Cohabitees Act. The purpose of the Cohabitees Act is to provide minimum protection for the weaker party when a cohabitee relationship ends. Due to the fact that cohabitee relationships are increasing in number, more cohabitee relationships are lasting longer, some even for life. Considering this, the objective of this essay is to examine what sort of protection a surviving cohabitant is given through the Cohabitees Act and what the cohabitants themselves can do to strengthen the protection. Unlike married couples, cohabitants do not enjoy the right to inherit each other. If one of the cohabitants were to die, the inheritance would be distributed according to the rules in the Inheritance Code, in which cohabitants are not included.

The Cohabitees Act does give a surviving cohabitee some protection through the possibilities of estate division, the “small base rule” and the right to take over the joint residence. Apart from these possibilities, the legislator has not found it necessary to grant a surviving cohabitant any further options. Cohabitants are instead referred to write a will in order to inherit each other. The lack of the right of inheritance and the need to rely on the establishing of a will can lead to difficult situations, especially if the cohabitants have got children together. A surviving spouse inherits the children’s share of inheritance, cohabitants do not. No matter how the deceased cohabitant’s estate is to be distributed according to the will, the children of cohabitants always have the right to adjust the will in order to get their statutory share of inheritance. This process can prove costly and problematic for the surviving cohabitant.

Due to the fact that the Cohabitees Act is a protective legislation, which applies to all cohabitee relationships and that marriage is a mutual declaration of intent through which the parties choose to submit to certain

legislation, I believe that it is not warranted to grant cohabitants the right to inherit each other. However, an extended freedom to divide through a will, through which the cohabitants would be able to bequeath their children's statutory share of inheritance, could be warranted.

Sammanfattning

Omkring en tredjedel av alla sammanlevande par i Sverige idag är sambor och omfattas därigenom av sambolagen. Sambolagens huvudsyfte är att tillhandahålla ett minimiskydd till den svagare parten när samboförhållandet upplöses. I och med att samboförhållandena ökar i antal varar allt fler samboförhållanden längre, till och med livet ut. Mot bakgrund av detta är uppsatsens mål att behandla vilket efterlevandeskydd sambor har enligt sambolagen och vilket skydd de kan tillgodogöra sig på egen hand. Till skillnad från gifta makar åtnjuter inte sambor rätt att ta arv efter varandra enligt svensk rätt. Skulle någon av dem avlida kommer arvet efter denne att fördelas i enlighet med den legala arvsordningen i ärvdabalken, i vilken sambor inte ingår.

Genom sambolagens rätt till bodelning, den så kallade lilla basbeloppsregeln och rätten att överta den gemensamma bostaden i vissa fall, har en efterlevande sambo tillerkänts ett, om än litet, efterlevandeskydd. Utöver detta har lagstiftaren inte ansett det nödvändigt att ge sambor ett mer omfattande efterlevandeskydd utan samborna är istället hänvisade till att upprätta testamente till förmån för varandra för att själva stärka sitt skydd. Avsaknaden av arvsrätt och behovet av att förlita sig på testamenten kan leda till bekymmersamma situationer, särskilt om samborna har barn. Gifta makar ärver de gemensamma barnens arvslotter, sambor gör det inte. Oavsett hur egendomen är testamenterad har barnen i ett samboförhållande rätt att kräva ut sina laglotter omedelbart efter ena förälderns död, vilket kan bli kostsamt och problematiskt för den efterlevande sambon.

Givet att sambolagen är en skyddslagstiftning som blir tillämplig på alla samboförhållanden och att äktenskapet utgör en gemensam viljeförklaring genom vilken parterna tillsammans väljer att viss lagstiftning ska tillämpas på deras förhållande, anser jag inte att det är motiverat att sambor ska ha rätt att ta arv av varandra på samma sätt som gifta makar. Däremot kan en

utökad testationsfrihet genom vilken samborna får möjlighet att till varandra testamentera de gemensamma barnens laglotter, vara befogad.

Förkortningar

FAL	Försäkringsavtalslag (2005:104)
FB	Föräldrabalk (1949:381)
HD	Högsta domstolen
JB	Jordabalk (1970:994)
Prop.	Proposition
NJA	Nytt juridiskt arkiv
SamboL	Sambolag (2003:376)
SFB	Socialförsäkringsbalk (2010:110)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Uppskattningsvis 30 till 40 % av alla par som lever ihop i Sverige idag lever som sambor i den mening som anges i sambolagen, SamboL.¹

Många sambopar lever på precis samma sätt som gifta par, och skillnaden mellan att vara sambo och att vara gift kan vid första anblick tyckas vara liten. I bägge fall lever man tillsammans, delar hushållsbestyr och har därigenom fått en sammanblandad ekonomi. Man kan tro att det enda som skiljer samlevnadsformerna åt är att ett gift par tillsammans svarat ja på vigselförrättarens fråga om de vill ingå äktenskap, men faktum är dock att det rättsliga skyddet på många sätt är väsentligt mycket svagare för sambor än för gifta makar.

Gifta makar har genom ärvdabalken 3 kap. 1 § rätt att ta arv efter varandra. Sambor å sin sida saknar sådan lagstadgad arvsrätt. I förarbetet till SamboL motiverade lagstiftaren valet att inte ge sambor arvsrätt med hänvisning till att de har möjlighet att genom testamente, avtal och försäkringar själva skapa ett efterlevandeskydd om de har valt att stå utanför det av samhället reglerade äktenskapssystemet.²

Detta arvsrättsliga ställningstagande togs 1987, när de flesta sambor var unga och samboende för många endast var ett förstadium till äktenskapet.³ Numera lever många sambopar tillsammans livet ut och i många fall med gemensamma barn. Det kan därför vara på sin plats att se över den nuvarande arvsrättsliga lagstiftningen för sambor.

¹ Brattström, Margareta och Singer, Anna. *Rätt arv*. 4 uppl. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2015, s. 204. och Walleng, Kajsa. *Att leva som sambo: en civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid*. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2015, s. 135.

² Prop. 1986/87:1 s. 99 och 109 f.

³ Walleng. *Att leva som sambo*, s. 374.

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsning

Uppsatsens syfte är att kartlägga och redogöra för vilket efterlevandeskydd som sambor kan åtnjuta enligt gällande rätt. Vilka möjligheter till efterlevandeskydd som ges genom sambolagen och vilket skydd sambor gemensamt kan uppnå genom frivilliga dispositioner. Och mot bakgrund av att lagstiftaren förklarat avsaknaden av sambors rätt att ta arv efter varandra med att sambor kan skaffa sig ett efterlevandeskydd genom testamente, om verkligheten stämmer överens med lagstiftarens vilja.

För att uppnå detta syfte ska följande frågeställningar besvaras.

- Vilket skydd ger sambolagen en efterlevande sambo?
- På vilka sätt kan sambor skaffa sig ett starkare efterlevandeskydd än det som sambolagen ger? Och hur starkt skydd är möjligt att uppnå?
- Detta sammantaget, överensstämmer verkligheten med lagstiftarens vilja om att sambor kan skaffa sig ett efterlevandeskydd genom frivilliga dispositioner?
- Vilka lösningar finns det på de eventuella problem som kan uppstå genom de frivilliga dispositionerna?

Vad gäller avgränsningar kommer djupare ägarfrågor såsom dold samäganderätt av egendom inte att behandlas. Komparativa inslag och någon närmare historik angående samboskap och sambolagens framväxt kommer inte heller att tas upp. Någon djupgående redogörelse för hur sambor har möjlighet att försvaga sitt efterlevandeskydd genom undantagande av bodelningsbar egendom genom samboavtal kommer inte heller att behandlas.

1.3 Metod och material

Jag har i denna uppsats använt mig av den rättsdogmatiska metoden, för att fastställa den gällande rätten på områdena för arvsrätt och familjerätt.

Utgångspunkten för uppsatsen är att återge gällande rätt de lege lata, för att därefter i den avslutande analysen diskutera det rådande rättsläget och om möjligheterna till fullgott efterlevandeskydd för sambor föreligger eller om någon ändring av rättsläget bör ske, de lege ferenda.

Den rättsdogmatiska metoden fordrar ett fäste i accepterade rättskällor. Jag har i första hand använt mig av lagtext, förarbeten och doktrin. Vad gäller källorna rör det sig främst om sambolagen, ärvdabalken och förarbetena till dessa. Doktrinen består framförallt av lagkommentarer, avhandlingar och läroböcker skrivna av framstående svenska jurister.

1.4 Forskningsläge

Det har skrivits mycket om arvsrätt och familjerätt, men förhållandevis lite om just arvsrätt för sambor. På dessa områden kan nämnas bland några Anders Agell, professor i civilrätt vid Uppsala universitet som var framstående med flera böcker på dessa områden. Åke Saldeen, professor emeritus vid Uppsala universitet, Anna Singer och Margareta Brattström, båda professorer i civilrätt vid Uppsala universitet. Vad gäller litteratur om sambor är Göran Lind, professor i rättsvetenskap vid Örebro universitet, författare av bland annat kommentaren till sambolagen.

1.5 Disposition

I det inledande kapitlet ges en kortare överblick av den svenska arvsrätten för att ge läsaren grundläggande kunskap som underlättar uppsatsens senare framställningar. I kapitel tre behandlas kortfattat vad som krävs för att

omfattas av sambolagen. I det fjärde kapitlet behandlas det efterlevandeskydd som sambolagen tillhandahåller samborna och vilka möjligheter de själva har att stärka sitt efterlevandeskydd. Därpå följer en avslutande analys i det femte kapitlet.

2 Arvsrätten

2.1 Inledning

Eftersom uppsatsens fokus ligger på sambors efterlevandeskydd är det nödvändigt med en översiktlig genomgång av den svenska arvsrätten. För att kunna beröra senare frågeställningar om sambors avsaknad av arvsrätt är det även behövt att kortfattat redogöra för en efterlevande makes rätt att ta arv efter sin avlidne make.

När en person avlider ska dennes kvarlåtenskap fördelas bland de efterlevande arvingarna och testamentstagarna. Det finns två former av succession enligt svensk rätt, genom arv och genom testamente.⁴

2.2 Den legala arvsordningen

För de fall då arvlåtaren inte själv uttryckt någon vilja angående fördelningen av kvarlåtenskapen genom testamente ska kvarlåtenskapen fördelas enligt den legala arvsordningen som uppställs i ÄB 2 kap. I den legala arvsordningen delas arvlåtarens släktingar in i någon av tre olika arvsklasser, beroende på hur man är besläktad med arvlåtaren.

Personerna i den första arvsklassen är de som står först i tur att ta arv efter den avlidne, dock med undantag för en efterlevande make, vilket redogörs för nedan. Den första arvsklassen utgörs enligt ÄB 2 kap. 1 § av arvlåtarens bröstarvingar, det vill säga dennes barn, barnbarn osv. Har arvlåtarens barn avlidit träder deras barn (dvs. arvlåtarens barnbarn) i deras ställe, enligt vad som kallas för istadarätten.⁵

⁴ Eriksson, Anders. *Arv och testamente*. Stockholm: Thomson Förlag AB, 2008, s. 14.

⁵ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 32.

Om arvlåtaren saknar arvingar i den första arvsklassen går arvet vidare till den andra arvsklassen. En arvsklass måste vara helt tom för att nästa arvsklass ska få ta del av arvet.⁶ Den andra arvsklassen består av föräldrar, syskon, syskonbarn osv. till arvlåtaren.⁷ Istadarätten gäller alltså även för barn och barnbarn till arvlåtarens syskon i nedstigande led.⁸

Saknas det även arvingar i den andra arvsklassen går arvet vidare till den tredje arvsklassen, i vilken arvlåtarens mor- och farföräldrar och deras barn, det vill säga moster, morbror, faster och farbror, ingår.⁹ Där slutar den legala arvsordningen, övriga släktingar till arvlåtaren, som exempelvis kusiner saknar arvsrätt.¹⁰ Finns det inga levande arvingar till den avlidne kommer kvarlåtenskapen att tillfalla Allmänna arvsfonden enligt ÄB 5 kap. 1 §.

2.3 Testamente

Alla som så önskar har möjlighet att förordna sin kvarlåtenskap genom upprättande av testamente. För att upprätta ett giltigt testamente krävs enligt ÄB 9 kap. 1 § att testator är myndig och att testamentet är underskrivet och bevittnat enligt reglerna i ÄB 10 kap 1 och 4 §§.

Denna frihet att förfoga över sin egendom även efter döden ses som ett utflöde av äganderätten.¹¹ Testator kan alltså genom att upprätta ett testamente välja att kringgå den legala arvsordningen och fördela sin kvarlåtenskap så som denne själv önskar. Kvarlåtenskapen kan testamenteras till både fysiska och juridiska personer.¹²

⁶ Eriksson. *Arv och testamente*, s. 22.

⁷ ÄB 2 kap 2 §.

⁸ Saldeen, Åke. *Arvsrätt – En lärobok om arv, boupredning och arvskifte*. 3 uppl. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2006, s. 43.

⁹ ÄB 2 kap. 3 §.

¹⁰ ÄB 2 kap. 4 §.

¹¹ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 90.

¹² Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 100.

2.3.1 Laglotten

Testationsfriheten inskränks dock av reglerna om laglott. Laglotten utgörs enligt ÄB 7 kap. 1 § av hälften av den arvslott som en arvlåtares bröstarvinge har rätt till enligt arvsreglerna i ÄB 2 kap. Laglotten är alltså en del av arvingens arvslott som arvlåtaren inte kan testamentera bort.¹³ Laglotten tillkommer endast arvlåtarens bröstarvingar.

Ett testamente, genom vilket testator testamenterar bort hela eller delar av bröstarvingens laglott, blir dock inte direkt utan verkan. Det krävs enligt ÄB 7 kap. 3 § 1 st. att bröstarvingen själv begär jämkning av testamentet för att få ut sin laglott. Begäran om jämkning görs enligt ÄB 7 kap. 3 § 3 st. genom att bröstarvingen tillkännager sitt laglotsanspråk till testamentstagaren eller genom att väcka talan mot denne i domstol. En sådan begäran ska göras inom sex månader från det att bröstarvingen blivit delgiven testamentet, därefter förlorar bröstarvingen rätten att begära jämkning. I sådant fall fördelas kvarlåtenskapen enligt testamentet.¹⁴

Syftet med laglotsinstitutet är att garantera bröstarvingarna en del i kvarlåtenskapen och att skapa en viss rättvisa mellan bröstarvingarna inbördes och förhindra att testatorn, genom testamentet, gynnar någon av bröstarvingarna på de andras bekostnad.¹⁵

2.4 Makars arvsrätt

En make är i genetisk mening inte släkt med den avlidne, och omnämns inte heller i någon arvsklass i ÄB 2 kap. Om arvlåtaren efterlämnar en levande make ska denne dock enligt ÄB 3 kap 1 § 1 st. ärva hela sin avlidne makes kvarlåtenskap före övriga arvingar. Det innebär att arvlåtarens bröstarvingar som även är barn till den efterlevande maken får vänta på sitt arv till dess

¹³ Saldeen. *Arvsrätt*, s. 110.

¹⁴ Eriksson. *Arv och testamente*, s. 181.

¹⁵ Lagutskottets betänkande 1996/97:LU8.

den efterlevande maken avlider. Den efterlevande maken ärver alltså även de gemensamma barnens arvslotter. De gemensamma barnen kan inte heller begära att få ut sin laglott, utan får avvakta till dess den efterlevande föräldern avlider.

Att kvarlåtenskapen ska tillfalla den efterlevande maken är dock inte obligatoriskt. Som nämnts ovan är det bara bröstarvingar som har en lagstadgad rätt till arv genom laglott.¹⁶ En efterlevande makes arvsrätt är således inte laglottsskyddad och kan upphävas genom testamente.

Ytterligare ett undantag för en efterlevande makes arvsrätt görs för arvlåtarens eventuella särkullbarn, det vill säga personer som är barn till arvlåtaren men inte till är barn till den efterlevande maken. Särkullbarn har enligt ÄB 3 kap 1 § 1 st. 2 men. rätt att få ut sin arvslott direkt efter föräldrarnas död. En konsekvens av detta blir att ett särkullbarn erhåller hela kvarlåtenskapen från den avlidne föräldern om makarna saknar gemensamma bröstarvingar.¹⁷ Enligt ÄB 3 kap. 9 § kan särkullbarn dock välja att avstå från att ta ut sitt arv direkt, till förmån för den efterlevande maken. Särkullbarnet blir då berättigat till efterarv när den efterlevande maken dör.¹⁸

2.5 Sambors arvsrätt

Sambor är, till skillnad från makar, inte berättigade till att ta arv efter varandra. Sambor har ett begränsat efterlevandeskydd genom reglerna om bodelning i SamboL, vilket berörs i kapitel 4 nedan, men för att själva skapa ett efterlevandeskydd som motsvarar gifta makars är sambor hänvisade till att upprätta testamente till förmån för varandra, ett s.k. inbördes testamente.¹⁹

¹⁶ ÄB 7 kap. 1 §.

¹⁷ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 79.

¹⁸ Eriksson. *Arv och testamente*, s. 74.

¹⁹ Prop. 1986/87:1 s. 109.

Avsaknaden av självständig arvsrätt efter varandra innebär att för de fall då någon av samborna avlider och de inte har upprättat något testamente, så kommer kvarlåtenskapen att fördelas enligt den legala arvsordningen i ÄB 2 kap. Eventuella bröstarvingar tar då, i enlighet med reglerna i ÄB 2 kap. 1 § ut hela sin arvslott.

För särkullbarn till en avliden sambo finns det inte någon möjlighet att avstå sitt arv till förmån för den efterlevande sambon med bibehållen efterarvsrätt liksom de regler som finns i ÄB 3 kap. 9 §.²⁰ Om bröstarvingen väljer att avstå sitt arv efter den avlidne föräldern till förmån för den efterlevande sambon är det oåterkalleligt och således en definitiv avsägelse av arvsrätt efter föräldern.²¹

I ett fall där samborna inte upprättat något testamente och den avlidne sambon inte har några levande arvingar i någon av arvsklasserna i den legala arvsordningen ska arvet tillfalla Allmänna arvsfonden enligt ÄB 5 kap. 1 §. En efterlevande sambo kan dock ansöka om att Allmänna arvsfonden avstår från arvet till fördel för den efterlevande sambon.²²

2.5.1 Motivering till varför sambor inte har arvsrätt

Vid införandet av 1987-års sambolag motiverades valet att inte ge sambor arvsrätt med att det inte ansågs lämpligt. Man konstaterade att det kunde finnas fall av långvarigt samboende där en efterlevande sambo kunde sägas ha anspråk på samma arvsrättsliga ställning som en gift make, men att sådana fall troligtvis var relativt få. Sambor i en sådan situation antogs noga ha övervägt valet av samlevnadsform och att de även övervägt att själva tillgodogöra sig ett efterlevandeskydd genom testamente. Efter beaktande av

²⁰ Walleng. *Att leva som sambo*, s. 342.

²¹ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 116.

²² Lag (1994:234) om Allmänna arvsfonden 24 §.

detta och att man dessutom inte ansåg det vara lämpligt att efter särskild prövning av ett samboförhållandes varaktighet och övriga omständigheter, i vissa fall tillerkänna en efterlevande sambo arvsrätt, beslutade lagstiftaren att inte införa någon arvsrätt för sambor.²³

Regeringen vidhöll samma ståndpunkt vid införandet av 2003-års sambolag. Tanken på att införa en mer heltäckande reglering avvisades med att man ville undvika att samboregleringen närmade sig den äktenskapliga regleringen. Man framhöll att samboförhållanden, till skillnad från äktenskap, innebär att rättsreglerna blir tillämpliga på samlevnaden utan att någon uttrycklig viljeförklaring krävs från sambornas sida. Regeringen menade att det inte fick införas utförligare regler för sambor eftersom det inte var önskvärt att skapa ett ”äktenskapsliknande system av lägre dignitet”.²⁴

Sambor som önskar skaffa sig ett mer heltäckande efterlevandeskydd är därför fortfarande hänvisade till att gifta sig, ingå avtal eller upprätta testamente.²⁵

²³ Prop. 1986/87:1 s. 109-110 och SOU 1981:85 s. 205.

²⁴ Prop. 2002/03:80 s. 25.

²⁵ Lind, Göran. *Sambolagen m.m. En kommentar*. 1 uppl. Stockholm: Norstedts Förlag AB, 2013, s. 270.

3 Att vara sambo

3.1 Inledning

Den i dagsläget gällande sambolagen reglerar framförallt sambornas ekonomiska förhållanden inbördes och vad som händer när samboförhållandet upphör. Huvudsyftet med SamboL är att ge den svagare parten i samboförhållandet ett begränsat rättsligt skydd när samboförhållandet upplöses.²⁶

Sambolagen är tillämplig på alla förhållanden som uppfyller rekvisiten i SamboL 1 §. Det krävs således inget aktivt beslut från parterna för att deras förhållande ska omfattas av SamboL. Lagen är dock dispositiv, så när som på 22 § som inte går att avtala bort.

3.2 Sambodeinitionen

För att ett samboförhållande ska anses föreligga och förhållandet ska omfattas av SamboL måste man uppfylla de i 1 § uppställda rekvisiten. Sambor är enligt SamboL två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har ett gemensamt hushåll, dessutom får ingen av samborna vara gift eller registrerad partner.²⁷ SamboL är sedan ikraftträdandet år 2003 könsneutral.

Med kravet på att samborna stadigvarande bor tillsammans avses att de har en gemensam permanentbostad.²⁸ Det krävs också att sammanboendet ska ha en viss varaktighet, d.v.s. att det inte rör sig om tillfälliga förbindelser. Har samborna gemensamma barn eller en gemensam folkbokföringsadress

²⁶ Prop. 2002/03:80 s. 25.

²⁷ Sambolag (2003:376) 1 §.

²⁸ Lind. *Sambolagen*, s. 47.

anses det ge presumtion för att kravet på stadigvarande sammanboende är uppfyllt. Men även förekomsten av ett testamente mellan parterna, eller parternas uttryckliga vilja att förhållandet ska vara ett samboförhållande kan göra SamboL tillämplig oavsett längden på samboendet.²⁹

Det andra rekvisitet som uppställs i SamboL 1 §, är att parterna ska leva i ett parförhållande. Med parförhållande menas att parterna lever i en relation i vilken det normalt förekommer ett sexuellt samliv.³⁰ Genom kravet på ett sexuellt samliv minskar SamboL:s tillämpningsområde, varigenom exempelvis släktingar eller vänner som bor tillsammans således inte faller in under SamboL.

Med rekvisitet gemensamt hushåll avses att samborna delar på sysslorna i det vardagliga livet och har en ekonomisk gemenskap, eller åtminstone ett tillräckligt ekonomiskt samarbete att man kan säga att en hushållsgemenskap föreligger.³¹

3.3 Samboförhållandets ingång och upplösning

Det kan vara svårt att bedöma när ett samboförhållande är ingånget. Ofta torde det ske gradvis och därmed vara svårt att fastställa någon exakt tidpunkt för när förhållandet är att anse som ingånget. I förarbetena talar man även om att det inte bara är rekvisiten som presenterats ovan, utan även parternas vilja att deras förhållande är att anse som ett samboförhållande som ska tillmätas relevans vid bedömningen.³²

²⁹ Agell, Anders och Brattström, Margareta. *Äktenskap samboende partnerskap*. 5 uppl. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2011, s. 263 f.

³⁰ Prop. 1986/87:1 s. 252 och Prop. 2002/03:80 s. 27.

³¹ Prop. 2002/03:80 s. 44.

³² Prop. 1986/87:1 s. 368.

Vad beträffar äktenskap är det motsatsvis mycket enkelt att se när en vigsel förrättats och ett äktenskap föreligger. I förarbetena till SamboL kommenterade man att ett sätt att förenkla bedömningen av om ett samboförhållande föreligger eller ej, skulle vara att uppställa krav på registrering av samlevnaden. Man beslöt dock att inte göra det eftersom SamboL:s funktion som skyddslag då skulle gå förlorad. Det skulle även kunna ge intrycket av att ett samboförhållande var att likställa med ett äktenskap av lägre dignitet, vilket inte heller var önskvärt.³³

Enligt SamboL 2 § 1 st. upphör ett samboförhållande genom att samborna, eller någon av dem, ingår äktenskap, flyttar isär eller genom att någon av samborna avlider.

³³ Prop. 2002/03:80 s. 27.

4 Efterlevandeskyddet

4.1 Inledning

Som framgått av kapitel 2.5 ovan har sambor ingen självständig arvsrätt efter varandra. Sambor har dock genom SamboL givits ett visst efterlevandeskydd vilket behandlas i första delen av detta kapitel. För att skaffa sig ett mer heltäckande efterlevandeskydd är samborna istället hänvisade till att gifta sig, ingå avtal eller upprätta testamente till förmån för varandra. Dessa möjligheter behandlas i den andra delen av kapitlet.

4.2 Begränsat efterlevandeskydd genom sambolagen

SamboL uppställer ett visst, men inte särskilt omfattande, ekonomiskt skydd för en efterlevande sambo. Genom reglerna i SamboL har den efterlevande sambon rätt att begära bodelning och därigenom erhålla hälften av samboegendomen, till ett minimivärde av två prisbasbelopp, och även rätt att i vissa fall ta över bostad som den avlidne sambon haft med hyresrätt eller bostadsrätt men som inte utgjort samboegendom.³⁴

4.2.1 Bodelning

Bodelningens innebörd är att upplösa sambornas ekonomiska gemenskap och ge den svagare parten i förhållandet ett ekonomiskt skydd.³⁵ Bodelning ska göras med utgångspunkt i egendomsförhållandena den dag då samboförhållandet upphörde, SamboL 8 § 1 st. Vid bodelningen räknas sambornas bostad och bohag som införskaffats för gemensamt bruk, så

³⁴ Lind. *Sambolagen*, s. 269.

³⁵ Walleng. *Att leva som sambo*, s. 187.

kallad samboegendom, samman och därefter görs enligt 13 § SamboL avdrag för de skulder som vardera sambo hade när samboförhållandet upphörde. Därpå delas egendomen lika mellan samborna, eller för det fall att bodelning skett till följd av den ena sambons död, mellan den efterlevande sambon och den avlidnes arvingar och testamentstagare. Sådan egendom som inte är samboegendom behålls av den sambo som äger den.³⁶

Bodelningsreglerna för sambor skiljer sig från gifta makars. För makar gäller obligatorisk bodelning vid äktenskapsskillnad eller dödsfall enligt ÄktB 9 kap. 1 § 1 st. För sambor är bodelningen inte obligatorisk. När ett samboförhållande upphör ska enligt SamboL 8 § 1 st. en bodelning genomföras endast om någon av samborna begär det. Detta har i förarbetena motiverats med att bodelning framstår som överflödigt i fall då samborna är överens om vad som ska hända med egendomen när de flyttar isär.³⁷

När ett samboförhållande har upphört till följd av att den ena sambon avlidit är det enligt SamboL 18 § 1 st. bara den efterlevande sambon som kan begära bodelning. Den avlidne sambons arvingar har ingen möjlighet att påverka om bodelning ska företas eller inte.³⁸ Om samboförhållandet upphört genom ena sambons död ska begäran om bodelning göras senast när bouppteckningen förrättas, enligt SamboL 8 § 2 st. Det ställs inte upp några formkrav gällande hur en begäran om bodelning ska se ut, men HD har i NJA 2008 s. 49, uttryckt att det ställs krav på att en begäran ska vara tydlig, men kan vara både muntlig och skriftlig.

Enligt ÄB 18 kap. 1 § är en efterlevande sambo, genom sin rätt till bodelning, delägare i dödsboet efter den avlidne sambon fram till dess det är utrett om den efterlevande sambon begär bodelning eller ej. Begär den efterlevande sambon bodelning är han eller hon även fortsättningsvis

³⁶ Eriksson. *Arv och testamente*, s. 101.

³⁷ Prop. 1986/87:1 s. 258.

³⁸ Eriksson. *Arv och testamente*, s. 101.

dödsbodelägare, men beslutar den efterlevande sambon att bodelning inte ska ske upphör denne att vara dödsbodelägare.³⁹

Beroende på hur ägarförhållandet av samboegendomen ser ut kan det i vissa fall vara gynnsamt för den efterlevande sambon att avstå från att begära bodelning. Om bodelning inte företas behåller den efterlevande sambon sin del av samboegendomen och hela den avlidne sambons samboegendom tillfaller dennes arvingar och testamentstagare.⁴⁰ Äger den efterlevande sambon större delen av samboegendomen eller bostaden, skyddas på så sätt hemmet genom att den efterlevande sambon avstår från att begära bodelning. Motsatsvis är det såklart fördelaktigt för en efterlevande sambo att begära bodelning om den avlidne sambon ägde merparten av samboegendomen eftersom hälften av samboegendomens värde då kommer tillskiftas den efterlevande sambon och hälften till den avlidnes arvingar och testamentstagare.⁴¹

Om en likadelning skulle vara oskälig ges det genom SamboL 15 § möjlighet att jämka bodelningen. Regeln innebär att om det skulle vara oskäligt att dela samboegendomen lika, ska bodelningen istället göras så att den sambo som har mest delningsbar egendom ska få behålla mer än den andra sambon. Bodelningen kan genom 15 § endast justeras till fördel för den sambo som har mest samboegendom.⁴²

De omständigheter som kan utgöra grund för jämkning enligt SamboL 15 § är samboförhållandets längd, sambornas ekonomiska förhållanden och omständigheter i övrigt. Om samboförhållandet exempelvis varit mycket kort följer att en större del av samboegendomen får undantas från bodelning.⁴³

³⁹ Walin, Gösta och Lind, Göran. *Kommentar till Ärvdabalken Del II (18-25 kap.) Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.* 5 uppl. Stockholm: Norstedts Förlag AB, 2009, s. 28.

⁴⁰ Eriksson, Anders. *Den nya familjerätten.* 10 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2014, s. 56.

⁴¹ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 86 ff.

⁴² Walleng. *Att leva som sambo*, s. 202.

⁴³ Lind. *Sambolagen*, s. 145.

I de fall då den efterlevande sambon hade den minsta ekonomiska behållningen och begär bodelning tillkommer rätten att åberopa jämkning även den avlidna sambons dödsbo.⁴⁴ Jämkningsregeln i 15 § tillämpas då till dödsboets fördel om en likadelning skulle vara oskälig. Den efterlevande sambon har dock alltid rätt att få ut samboegendom till ett värde av minst två prisbasbelopp, om det är möjligt, enligt SamboL 18 §.⁴⁵

4.2.1.1 Vad utgör samboegendom?

Den egendom som blir aktuell vid en bodelning är, som nämnts ovan, den så kallade samboegendomen. Med samboegendom avses, enligt SamboL 3 §, sambornas gemensamma bostad och bohag, förutsatt att egendomen är införskaffad för gemensamt bruk. Egendom som har införskaffats under pågående samboförhållande är som huvudregel alltid samboegendom.⁴⁶

Gemensam bostad är enligt 5 § den bostad som är avsedd att vara sambornas gemensamma hem och som innehåses för detta ändamål. Med bohag avses enligt 6 § allt inre lösöre som normalt kan förekomma i ett hem, det ställs alltså inga krav på att egendomen måste vara nödvändig för hemmets skötsel.⁴⁷ Till gemensamt bohag räknas emellertid inte sådan egendom som används uteslutande för ena partens bruk. Bostad eller bohag som i huvudsak används för fritidsändamål utgör inte heller samboegendom enligt 7 §.

Egendom som en av samborna köpt före det att samboförhållandet inletts anses i allmänhet inte vara införskaffad för gemensamt bruk. Om egendomen förvärvats i nära anslutning till samlevnadens början kan den dock anses vara införskaffad för gemensamt bruk. Det avgörande blir om avsikten var att egendomen skulle användas gemensamt, exempelvis om parterna i nära

⁴⁴ Walleng. *Att leva som sambo*, s. 203.

⁴⁵ Lind. *Sambolagen*, s. 155.

⁴⁶ Walleng. *Att leva som sambo*, s. 167.

⁴⁷ Lind. *Sambolagen*, s. 103.

anslutning till samlevnadens början tillsammans sett ut ett möblemang som en av parterna betalar för.⁴⁸

4.2.1.2 SamboL 18 § 2 st. - ”Lilla basbeloppsregeln”

I förarbetena till SamboL ansågs det, som nämnts ovan, inte vara lämpligt att ge sambor arvsrätt. Dock ansågs det nödvändigt att införa ett minimiskydd för en efterlevande sambo. Detta minimiskydd är den så kallade ”lilla basbeloppsregeln” i SamboL 18 § 2 st. vilken blir aktuell vid andelsbestämningen i samband med bodelning till följd av att en av samborna avlider. Regeln utgör ett ekonomiskt skydd för en efterlevande sambo om denne behöver skyddas mot att värdet av det allra nödvändigaste i hemmet övergår till den avlidna sambons arvingar.⁴⁹

Lilla basbeloppsregeln garanterar den efterlevande sambon att vid fördelningen av samboegendomen som sin andel få ut så mycket av den egendomen, efter avdrag för skulder och i den mån det räcker, att det motsvarar två gånger prisbasbeloppet som gällde vid tiden för dödsfallet. Prisbasbeloppet beräknas enligt SFB 2 kap. 6 och 7 §§. För 2016 är ett prisbasbelopp 44 300 kronor.⁵⁰ En efterlevande sambo är således garanterad att dennes andel ökas till miniminivån om 88 600 kronor vid bodelningen. Den avlidnes arvingar får då sin andel reducerad i motsvarande mån.⁵¹

Lilla basbeloppsregeln har sin förebild i den för makar gällande basbeloppsregeln i ÄB 3 kap. 1 § 2 st. vilken garanterar en efterlevande make att ur kvarlåtenskapen få egendom som tillsammans med egendomen från bodelningen motsvarar ett värde på fyra prisbasbelopp.⁵² Lilla basbeloppsregeln är dock, till skillnad från basbeloppsregeln för makar,

⁴⁸ Prop. 1986/87:1 s. 256 f.

⁴⁹ Prop. 1986/87:1 s. 109 f.

⁵⁰ SCB, *Prisbasbeloppet för år 2016*, Tillgänglig: http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Priser-och-konsumtion/Konsumentprisindex/Konsumentprisindex-KPI/33772/33779/Behallare-for-Press/392606/, 2015, hämtad 2016-12-22.

⁵¹ Prop. 1986/87:1 s. 265.

⁵² Agell, Brattström. *Äktenskap Samboende Partnerskap*, s. 234.

ingen arvsrättslig regel, utan en bodelningsregel som bara blir tillämplig om den efterlevande sambon begär bodelning.⁵³

Att lilla basbeloppsregeln inte är en arvsrättslig regel innebär också att det endast är samboegendom som kan tas i anspråk av den efterlevande sambon. Den avlidnes enskilda egendom är alltså undantagen.⁵⁴ Egendomen som den efterlevande sambon förvärvar genom lilla basbeloppsregeln tillskiftas dock denne med full äganderätt, till följd av detta har den avlidnes arvingar ingen rätt till efter arv efter den sambon.⁵⁵

4.2.1.3 Rätt att överta bostad i vissa fall

Genom SamboL 22 § har en efterlevande sambo möjlighet att göra anspråk på att få ta över den gemensamma bostaden, trots att denna inte utgjort samboegendom och därför ska undantas från bodelning. Ett exempel kan vara en lägenhet som den ena sambon före samboförhållandets början införskaffat för egen räkning och som de båda samborna sedan gemensamt lever i. Lägenheten utgör inte samboegendom, men är sambornas gemensamma hem.

Regeln i SamboL 22 § är tvingande, och gäller även om samborna avtalat bort rätten till bodelning av bostaden.⁵⁶ I och med att regeln blir tillämplig på fall då den gemensamma bostaden är undantagen från bodelning skapar det en förmån för en efterlevande sambo att kunna ta över bostaden om denne valt att inte begära bodelning, eller försummat att göra det i rätt tid.⁵⁷ I likhet med rätten att begära bodelning tillkommer rätten att överta bostaden enligt SamboL 22 § endast den efterlevande sambon.⁵⁸ Den avlidnas arvingar och testamentstagare kan alltså inte åberopa regeln.

⁵³ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 86.

⁵⁴ Lind. *Sambolagen*, s. 165.

⁵⁵ Agell, Brattström. *Åktenskap samboende partnerskap*, s. 287.

⁵⁶ Agell, Brattström. *Åktenskap samboende partnerskap*, s. 282.

⁵⁷ Lind. *Sambolagen*, s. 173.

⁵⁸ SamboL 18 § 1 st.

Förutsättningen för att övertaganderätten enligt SamboL 22 § ska bli aktuell är att det rör sig om sambornas gemensamma bostad som en av samborna innehar med antingen hyresrätt eller bostadsrätt. Bostadsfastigheter och i bostaden förekommande bohag faller alltså utanför regelns tillämpningsområde.⁵⁹

Övertagandet förutsätter att den sambon som begär det har störst behov av bostaden och att övertagandet är skäligt. Har samborna gemensamma barn talar det för att övertagande av bostaden kan ske. Annars krävs istället synnerliga skäl, av framför allt social natur, för att ett övertagande ska bli aktuellt. I fall då motpartens intresse av att få disponera bostaden inte är särskilt starkt kan kravet på de skäl som åberopas för övertagande ställas lägre.⁶⁰ För en efterlevande sambo som önskar överta en gemensam hyresrätt blir detta aktuellt då det i regel anses att den efterlevandes intresse av att få bo kvar i bostaden överväger dödsbodelägarnas intresse av att få tillgång till lägenheten, särskilt om samlevnaden varat en längre tid.⁶¹

Om ett övertagande blir aktuellt är sambon som övertar bostaden enligt SamboL 22 § 3 st. skyldig att ersätta den andra sambon för bostadens värde. Om samboförhållandet upphört till följd av ena sambons död kan detta ske genom avräkning på den efterlevandes samboegendom vid bodelning eller genom att den efterlevande ersätter dödsboet med pengar.⁶² Vad gäller bostadsrätter är det marknadsvärdet som ligger till grund för ersättningen. För hyresrätter är utgångspunkten att någon ersättning inte behöver erläggas eftersom det enligt JB 12 kap. 65 § är straffbelagt att mot vederlag överlåta sådana.⁶³

⁵⁹ Lind. *Sambolagen*, s. 172 f.

⁶⁰ Lind. *Sambolagen*, s. 174.

⁶¹ Prop. 1973:32 s. 169.

⁶² Agell, Brattström. *Äktenskap samboende partnerskap*, s. 283.

⁶³ Lind. *Sambolagen*, s. 175 f.

4.3 Komplement till sambolagen – vad kan sambor göra själva?

Många sambor har dock behov av ett mer omfattande skydd än vad reglerna om bodelning och övertagande av bostad i SamboL kan ge.⁶⁴ De är då hänvisade till att genom egna rättshandlingar som testamenten, livförsäkringar eller avtal skapa sig ett mer omfattande skydd.

4.3.1 Testamente

Ett sätt genom vilket sambor kan skapa sig ett efterlevandeskydd och ta del av varandras kvarlåtenskap är genom att upprätta ett testamente där samborna testamenterar sin kvarlåtenskap till varandra.

Sambor utan bröstarvingar kan, genom upprättande av inbördes testamente, förordna att hela kvarlåtenskapen ska tillfalla den efterlevande sambon och få ett precis lika omfattande arvsrättsligt skydd som en efterlevande make utan särkullbarn.⁶⁵

I testamentet kan samborna välja att kvarlåtenskapen ska tillfalla den efterlevande sambon med full äganderätt eller fri förfoganderätt, valet mellan dessa två påverkar fördelningen av kvarlåtenskapen efter den efterlevande sambons död. Testamenteras kvarlåtenskapen med full äganderätt innebär det att den efterlevande sambon förfogar helt och hållet över egendomen och är fri att testamentera den till vem som helst, det innebär också att den först avlidna sambons arvingar inte har rätt till efter arv när den efterlevande sambon dör. Ett förordnande om full äganderätt gynnar således den efterlevande sambons arvingar eller en ny sambo eller make om den efterlevande senare skulle gifta sig.⁶⁶ Testamenteras kvarlåtenskapen med fri förfoganderätt innebär det att den efterlevande sambon inte har rätt

⁶⁴ Lind. *Sambolagen*, s. 271.

⁶⁵ Walleng. *Att leva som sambo*, s. 386.

⁶⁶ Lind. *Sambolagen*, s. 272 f.

att fördela egendomen genom testamente och att den först avlidnas arvingar har rätt till efter arv efter den efterlevande sambons död.⁶⁷

Testamentsmöjligheterna för samborna inskränks dock om de har barn, oavsett om de är sambornas gemensamma eller om de är särkullbarn. Har samborna således upprättat ett inbördes testamente, i vilket det stadgas att hela kvarlåtenskapen ska tillfalla den efterlevande sambon, har de gemensamma barnen samma ställning som en gift makes särkullbarn, vilket innebär att barnen har rätt att begära jämkning av testamentet och ta ut sin laglott direkt när den första föräldern avlider.⁶⁸ Det spelar således inte någon roll om barnen är sambornas gemensamma eller om de är särkullbarn, de har rätt att ta ut sin laglott omedelbart efter ena förälderns död.

Bröstarvingar över 18 år har möjlighet att avstå från att begära jämkning av testamentet och istället låta hela kvarlåtenskapen tillfalla den efterlevande sambon i enlighet med testamentet.⁶⁹

Om samborna har gemensamma bröstarvingar under 18 år kommer både barnet och den efterlevande föräldern att bli delägare i dödsboet om samborna upprättat ett testamente till förmån för varandra. I ett sådant fall ska en god man förordnas för barnets räkning enligt FB 11 kap. 2 § eftersom barnet och den efterlevande föräldern har motstående intressen. Den gode mannen har då en skyldighet enligt ÄB 15 kap. 6 § att för barnets räkning begära jämkning av testamentet för att erhålla laglotten.

4.3.2 Avtal

Att genom avtal mellan arvlåtaren och någon annan besluta hur kvarlåtenskapen ska fördelas är inte möjligt, enligt ÄB 17 kap. 3 §.

⁶⁷ Lind. *Sambolagen*, s. 274 f.

⁶⁸ Jämför ÄB 3 kap. 1 § och 7 kap. 3 §.

⁶⁹ Walleng. *Att leva som sambo*, s. 341.

Detsamma gäller utfästelse av gåva som inte kan göras gällande under givarens livstid.

Ett visst skydd för en efterlevande sambo kan dock skapas genom avtal, om dödsbodelägarna avtalar om sammanlevnad i oskiftat bo enligt ÄB 24 kap. Dödsbodelägarna är den efterlevandes arvingar och testamentstagare. En efterlevande sambo blir genom sin rätt till bodelning som sagt också delägare i dödsboet. Begär den efterlevande sambon bodelning är denne delägare i dödsboet till dess arvet skiftas.⁷⁰ Dödsbodelägarna kan komma överens om att inte skifta dödsboet, vilket låter den efterlevande sambon bo kvar i hemmet under oförändrade levnadsförhållanden.⁷¹ Dock kan sammanlevnad i oskiftat bo vara osäkert eftersom varje dödsbodelägare har rätt att säga upp avtalet, enligt ÄB 24 kap. 3 §.

Avtal om sammanlevnad i oskiftat bo var vanligt före 1988 då makar gavs arvsrätt efter varandra. Enligt Brattström och Singer torde behovet av sammanlevnad i oskiftat bo fortfarande vara stort i och med det ökande antalet långvariga samboförhållanden.⁷²

4.3.3 Försäkringar – Sambo som förmånstagare

Ett förordnande om förmånstagare till en livförsäkring eller individuellt pensionssparande innebär att försäkringsbeloppet tillfaller den person som försäkringstagaren valt som förmånstagare när den försäkrade avlider. Försäkringsbeloppet som utfaller vid försäkringstagarens död ingår inte i dennes kvarlåtenskap enligt FAL 14 kap. 7 § 1 st. Detta innebär att sambor har möjlighet att teckna livförsäkringar med varandra som förmånstagare och att beloppet som den efterlevande sambon får ut är undantaget övriga arvingar eller testamentstagare.

⁷⁰ Walin, Lind. *Kommentar till Ärvdabalken Del II*, s. 28.

⁷¹ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 191.

⁷² Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 191.

Ett förmånstagarförordnande är ett sätt att trygga framtiden för den efterlevande sambon rent ekonomiskt, eller om samborna har barn eller särkullbarn, för att med försäkringspengarna kunna lösa ut barnens laglotter istället för att behöva ta lån eller sälja bostaden.⁷³

⁷³ Walleng. *Att leva som sambo*, s. 352.

5 Analys

I och med tillkomsten av den första sambolagstiftningen 1973 infördes en ny samlevnadsform vid sidan av äktenskapet. Sambolagstiftningen har genomsyrats av tanken på självständighet från parternas sida. Lagstiftaren har i förarbetena betonat att samborna har möjligheten att på egen hand skaffa sig ett starkare rättsligt skydd genom testamente, avtal eller försäkringar. Frågan är om detta stämmer?

Vilket skydd ger sambolagen en efterlevande sambo?

Det efterlevandeskydd som en efterlevande sambo erbjuds genom SamboL är synnerligen begränsat i jämförelse med hur efterlevandeskyddet ser ut för makar. Bodelningsreglerna för sambor omfattar endast samboegendom, reglerna om övertagande av bostaden omfattar endast hyres- och bostadsrätter och basbeloppsregeln är endast hälften så stor som för makar. Således är det mycket svårt, om inte omöjligt att säga att en efterlevande sambo genom SamboL:s regler kan tillgodogöra sig ett ordentligt efterlevandeskydd.

Hur kan sambor skaffa sig ett efterlevandeskydd på egen hand? Hur starkt kan skyddet bli?

Möjligheterna till efterlevandeskydd utöver SamboL, som testamenten och förmånstagarförordnande är inget som är exklusivt för sambor, gifta makar kan ha minst lika stort intresse av att skriva testamente eller få ut pengar från en livförsäkring när en av makarna avlider. Dessa två, och avtal om sammanlevnad i oskiftat bo är emellertid de enda möjligheterna som ges till sambor. Det främsta sättet som sambor kan stärka sitt efterlevandeskydd på är genom testamente. Bekymret är, som anförts i avsnitt 4.3.1, att laglotten lägger hinder i vägen för den fria testationsrätten om samborna har barn. Sambor utan barn kan genom testamente till förmån för varandra uppnå precis samma efterlevandeskydd som gifta makar utan särkullbarn.

Detta skapar en orättvisa mellan sambor med och sambor utan barn eftersom sambor utan barn har möjligheten att skapa sig ett fullgott skydd medan sambor med barn, och särskilt med minderåriga sådana, måste utge laglott till dem. Dessa sambor kan alltså bara i begränsad utsträckning skydda varandra genom upprättande av testamente. Det kan ju verka bekymmerslöst när kvarlåtenskapen ändå stannar inom familjen, men i ett fall där barnet är minderårigt kan konsekvensen bli att överförmyndaren utövar kontroll över hur barnets tillgångar används och att dess godkännande krävs för exempelvis försäljning av bostaden.

Angående avtal om sammanlevnad i oskiftat bo har Brattström och Singer påpekat att det kan vara en osäker lösning eftersom dödsboet kan upplösas om någon av delägarna begär det.⁷⁴ Genom ett förmånstagarförordnande på en livförsäkring kan problematiken med laglotten underlättas eftersom den efterlevande sambon med den summan kan få möjlighet att lösa ut bröstarvingarnas laglotter. Bekymmer kan ändå uppstå om kvarlåtenskapen efter den avlidna sambon är så pass stor att det blir svårt eller rent av omöjligt för en efterlevande sambo att bara med pengarna från en livförsäkring lösa ut laglotterna.

För att summera kan skyddet för en efterlevande sambo genom upprättande av testamente bli relativt starkt. Och testamentet är för närvarande det enda sättet på vilket sambor kan kringgå arvsreglerna i ÄB. För sambor utan barn kan ett fullgott skydd, precis lika starkt som för makar skapas. Besvärligare blir det för sambor med barn, och man kan ifrågasätta om det är en fördelaktig lösning att ett gemensamt barn till två sambor ska ha rätt att ärva före den efterlevande. Wallengs studie ”Att leva som sambo” har påvisat att andelen sambor som upprättat testamente till förmån för varandra endast ligger på omkring 18 %, trots att 72 % av de tillfrågade i studien visste att sambor är tvungna att skriva testamente för att ärva varandra.⁷⁵ Mot bakgrund av ovanstående kan det definitivt finnas skäl att diskutera möjliga

⁷⁴ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 205.

⁷⁵ Walleng. *Att leva som sambo*, s. 96 och 111.

lösningar för att stärka en efterlevande sambos rätt att ta arv efter den avlidna.

Vad finns det för lösningar på problemen, de lege ferenda?

Bör man införa arvsrätt för sambor?

Ett införande av arvsrätt för sambor skulle onekligen vara det alternativ som garanterar sambor ett säkert efterlevandeskydd. Brattström och Singer har i sin bok "Rätt arv" framfört argument för införande av arvsrätt för sambor. De menar på att det faktum att så många lever som sambor i Sverige idag kan vara ett skäl för arvsrätt. Att svensk rätt innehåller en förhållandevis omfattande samboreglering kan enligt författarna få till följd att människor förväntar sig att samhället även tillhandahåller mer omfattande regler om skydd för en efterlevande sambo.⁷⁶ I en artikel framför Boström och Israelsson liknande ståndpunkter, enligt dem saknas det skäl för att behandla arvsanspråket för barn till makar och sambor olika. De framför likt Brattström och Singer argument för att införa arvsrätt, eftersom antalet samboförhållanden i Sverige är stort.⁷⁷

Problemet med införande av arvsrätt för sambor är i min mening att SamboL blir tillämplig på alla samboförhållanden när rekvisiten för sambogemenskap föreligger, ett införande av likadan arvsrätt för sambor som för makar skulle innebära att arvsrätt skulle bli aktuellt i alla samboförhållanden, även kortvariga sådana. Enligt min mening är detta inte lämpligt. Det skulle även bli bekymmersamt att ge sambor arvsrätt efter att en viss tid passerat, eftersom gränsdragningen för när ett samboförhållande anses upprättat är svår. Beträffande äktenskapet dras en tydlig linje, parterna är inte gifta innan vigseln har förrättats men är det efteråt. Detta är även ett skäl som lyftes fram i förarbetet till SamboL "[...] eftersom det inte är någon lämplig ordning att efter särskild prövning av varaktigheten [...] tillerkänna den efterlevande arvsrätt".⁷⁸ Att ställa krav på en registrering av förhållandet för att kunna påvisa när förhållandet ingåtts går emot syftet

⁷⁶ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 206.

⁷⁷ Boström, Viola och Israelsson, Ulf. *Är arvsrätten föråldrad?* SvJT 2004 s. 644-647.

⁷⁸ Prop. 1986/87:1 s. 110.

med att lagen ska vara tillämplig utan krav på parterna. Samboförhållandet riskerar även att genom ett införande av arvsrätt för sambor närma sig den äktenskapliga regleringen och på så vis bli ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet, något som lagstiftaren velat motverka.⁷⁹

Bör man slopa laglotten?

Genom ett slopande av laglotten hade samborna kunnat testamentera hela sin kvarlåtenskap till varandra utan att barnen hade haft möjlighet att begära jämkning av testamentet för att få ut sin laglott. Detta hade stärkt den efterlevande sambons ställning och hade låtit denne få bo kvar i ett intakt hem.

Det har anförts att ett slopande av laglotten hade kunnat leda till missgynnande av den avlidnes särkullbarn och till att den nordiska rättslikheten på familjerättens område skulle brytas. Något som Brattström och Singer håller för osannolikt. Dock påpekar de även att laglotten skyddar den sociala och ekonomiska närhet som uppstår mellan föräldrar och barn.⁸⁰

Det kan anses att ett avskaffande av laglotten är ett något för drastiskt tilltag. Avskaffandet av laglotten leder inte i sig till att sambor får arvsrätt, ett testamente måste ändå upprättas till förmån för den efterlevande. Och dessutom fyller laglotten enligt mig en viktig funktion för att trygga bröstarvingarnas rätt till arv efter föräldrarna.

Utöka testationsmöjligheterna för sambor till att omfatta även de gemensamma barnens laglotter?

En möjlighet som kan vara tilltalande är ett mellanting mellan avskaffande av laglotsinstitutet och full arvsrätt för sambor. Detta förslag är en regel som innebär att sambor ges möjlighet att med bindande verkan få testamentera all kvarlåtenskap, inklusive barnens laglotter till varandra med för bröstarvingarna bibehållen efterarvsrätt. Precis likt det system som idag

⁷⁹ Prop. 2002/03:80 s. 25.

⁸⁰ Brattström, Singer. *Rätt arv*, s. 199 ff.

gäller för makar med gemensamma barn enligt ÄB 3 kap 1 §. Den del av den testamenterade kvarlåtenskapen som utgör laglott bör då endast kunna tillfalla den efterlevande med fri förfoganderätt.

Detta system förespråkas av Boström och Israelsson som påpekar att sambors gemensamma barn inte är i större behov av arvet efter föräldrarna än vad makars gemensamma barn är och att man genom ett slopande av rätten för gemensamma barn till sambor att ta ut sin laglott direkt skulle underlätta livet för många efterlevande sambor. Detta är enligt min uppfattning ett mycket bra alternativ, ett system likt makars, där efterlevande sambo genom testamente ges förtur till arv med rätt till efter arv för barnen framstår som en mycket klok valmöjlighet.

När lagstiftaren tog ställning till sambors eventuella arvsrätt påpekades det att samboförhållanden som upphör till följd av dödsfall torde vara i minoritet. Trots det ökade antalet samboförhållanden sedan den första sambolagen infördes 1987 är äktenskapet fortfarande den samlevnadstyp som dominerar i Sverige och som är mest värnad om av lagstiftaren. Påpekandet att det skulle vara få samboförhållanden som upphör till följd av dödsfall får idag anses förlegat. Vidare är påståendet att sambor genom testamente eller andra frivilliga dispositioner kan skaffa sig ett efterlevandeskydd inte helt, men delvis felaktigt, till följd av de begränsningar som laglotten innebär för sambors testationsfrihet.

Enligt mig bör det införas en möjlighet för sambor att kunna testamentera bröstarvingarnas laglotter till varandra med bibehållen efterarvsrätt. Men till dess är rekommendationen till sambor som önskar skaffa sig ett mer omfattande arvsrättsligt skydd att välja ett av två alternativ, skriv ett testamente eller ingå äktenskap.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1973:32. Ändring i giftermålsbalken m.m.

Prop. 1986/87:1. om äktenskapsbalk m.m.

Prop. 2002/03:80. Ny sambolag.

Annat offentligt tryck

SOU 1981:85. Äktenskapsbalk. Förslag av familjelagssakkunniga Lagutskottets betänkande 1996/97:LU8 Familjerättsliga frågor

Litteratur

Agell, Anders och Brattström, Margareta. *Äktenskap samboende partnerskap*. 5 uppl. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2011.

Brattström, Margareta och Singer, Anna. *Rätt arv*. 4 uppl. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2015.

Eriksson, Anders. *Arv och testamente*. Stockholm: Thomson Förlag AB, 2008.

Eriksson, Anders. *Den nya familjerätten*. 10 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2014.

Lind, Göran. *Sambolagen m.m. En kommentar*. 1 uppl. Stockholm: Norstedts Förlag AB, 2013.

Saldeen, Åke. *Arvsrätt – En lärobok om arv, boutredning och arvskifte*. 3 uppl. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2006.

Walleng, Kajsa. *Att leva som sambo: en civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid*. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2015.

Walin, Gösta och Lind, Göran. *Kommentar till Ärvdabalken Del II (18-25 kap.) Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m.* 5 uppl. Stockholm: Norstedts Förlag AB, 2009.

Artiklar

Boström, Viola och Israelsson, Ulf. *Är arvsrätten föråldrad? Något om sambors efterlevandeskydd*. SvJT 2004, s. 644-647.

Rättsfall

NJA 2008 s. 49.

Elektroniska källor

Lagutskottets betänkande 1996/97:LU8 -
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/familjerattsliga-fragor_GK01LU8
(hämtat måndag 19 december 2016 kl. 16.52)

Prisbasbeloppet för 2016, källa SCB
http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Priser-och-konsumtion/Konsumentprisindex/Konsumentprisindex-KPI/33772/33779/Behallare-for-Press/392606/
(hämtat måndag 12 december 2016 kl. 15.45)